

## שיעור כח

# רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קוץ"

(בבא בתרא כב ע"ב-כג ע"א; כו ע"א)

הקדמה - דרישתו של רב יוסף לסלק את העורבים ולקצוץ את האילן  
א. קוטרא, בית הכיסא ואניני דעת - אין חזקה לגזיקין  
ב. "אפיקו לי קורקור... דאנינן דעתאי"  
ג. "כל מי שנודע ומוחזק שאינו יכול לסבול נזק... כי הא דרב יוסף"  
סיכום

### הקדמה - דרישתו של רב יוסף לסלק את העורבים ולקצוץ את האילן

בגמרא (כב ע"ב-כג ע"א) נאמר:

רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי דהוו אתו אומני ויתבי תותייהו, ואתו עורבי -  
אכלי דמא וסלקי אבי תאלי, ומפסדי תמרי.  
אמר להו רב יוסף: אפיקו לי קורקור מהכא.  
אמר ליה אביי: והא גרמא הוא!  
אמר ליה: הכי אמר רב טובי בר מתנה, זאת אומרת: גרמא בניזקין אסור.  
והא אחזיק [להו]!  
הא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: אין חזקה לגזיקין.  
ולאו איתמר עלה, רב מרי אמר: בקוטרא, ורב זביד אמר: בבית הכסא?  
אמר ליה: הני לדידי דאנינא דעתאי, כי קוטרא ובית הכסא דמו לי.

רב יוסף העיד על עצמו שהוא אנין דעת, וכמובא בגמרא (פסחים קיג ע"ב): "תנו רבנן:  
שלשה חיייהו אינם חיים: הרחמנין, והרתחנין, ואניני הדעת. ואמר רב יוסף: כולהו  
איתנהו בי".<sup>1</sup>

1 על הנהגתו של רב יוסף ומה הוא ראה בעורבים הללו, ראה דבריו של הרב משה צוריאלי, "נוקי

בהמשך הגמרא (כו ע"א) מופיע סיפור נוסף על רב יוסף ושכנו רבא בר רב חנן:

רבא בר רב חנן הווי ליה הנהו דיקלי אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף, הווי אתו צפורי יתבי בדיקלי ונחתי בפרדיסא ומפסדי ליה.  
 אמר ליה [רב יוסף לרבא]: זיל קוץ.  
 אמר ליה [רבא לרב יוסף] והא ארחיקי לי!  
 אמר ליה [רב יוסף לרבא]: הני מילי לאילנות, אבל לגפנים בעינן טפי.  
 [אמר רבא לרב יוסף]: והא אנן תנן: אחד גפנים ואחד כל אילן!  
 אמר ליה [רב יוסף לרבא]: הני מילי אילן לאילן וגפנים לגפנים, אבל אילן לגפנים בעינן טפי.  
 אמר ליה [רבא לרב יוסף]: אנא לא קייצנא, דאמר רב: האי דיקלא דטעין קבא - אסור למקצייה, ואמר ר' חנינא: לא שכיב שכחת ברי, אלא דקן תאנתא בלא זימניה, מר אי ניחא ליה ליקוץ.

בשני המקרים ניזוק רכושו של רב יוסף - עצי התמר שלו והגפנים שלו. בשני המקרים עורבים או ציפורים הם שהזיקו את רכושו של רב יוסף, אם כי לא כתוב באיזה אופן הם הפסידו את הפירות. במקרה של העורבים נאמר במפורש שהם הפסידו את התמרים, אך במקרה עם רבא בר רב חנן לא נאמר כמה היה ההפסד בעצים. בשני המקרים דרש רב יוסף לסלק את המזיקים: "אפיקו לי קורקור" ו"זיל קוץ". יושם לב שבסיפור עם רבא בר רב חנן לא דרש רב יוסף לסלק את הציפורים אלא לקצוץ את עצי הדקל.<sup>2</sup> נושא השיח בין האמוראים בשתי הסוגיות שונה. בסיפור של רב יוסף ומקיזי הדם הדיון הוא בהקשר של גרמא בנזיקין, והאם יש חזקה לנזיקין, ובסיפור של רב יוסף ורבא בר רב חנן השיח הוא אם לקצוץ את הדקלים, ומי הוא שיקצוץ. רבינו יונה (כו ע"א) כתב במה לא הייתה הסכמה בין רבא בר רב חנן לבין רב יוסף ובהשוואה למקרה של רב יוסף ומקיזי הדם:

והא דאמר לו רבה בר רב חנן אנא לא קאיצנא, משום דלרבה בר רב חנן לא הוה פשיטא ליה הך סברא דרב יוסף דאמר דבאילנות לגפנים בעי טפי מד' אמות, כי שמא אין בעל האילנות נחשב גורם לישיבת הציפורים. והיה בידו של רבה בר רב חנן שום טעם להפריש בין הענין הזה ובין ההיא דאמר לעיל

שכנים ואנינות הדעת", שעלי דעת, ג, עמ' 77-84. יש להוסיף לדבריו שם את דברי הראי"ה קוק, אגרות הראיה, ב, אגרת תקנה, עמ' קפח: "ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות".

2 בגמרא מנחות פז ע"א מסופר שלרב יוסף היו פרדסים וכרמים. בגמרא בבא קמא כג ע"ב מסופר גם על "הנהו עיזי דבי תרבו דהווי מפסדי ליה לרב יוסף", ועל שיח שהיה בינו לבין אביו בעניין זה.

כח. רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קרן"

אפיקו לי קורקור מהכא, ולפיכך היה אומר אנא לא קאיצנא, מר אי ניחא ליה. והדין ברור בידו שצריך להרחיק ליקוץ, דודאי אם הדין ליקוץ אין בדבר חטא, וכדתנן קוצץ ונותן דמים, כך נראה בעיני.

לפי רבינו יונה, לא היה ברור לרבא בר רב חנן שבין דקלים לגפנים צריך להרחיק יותר מארבע אמות, וממילא אין הכרח לקצוץ הדקלים. בעוד שברור היה שהעורבים מגיעים בגלל הקזות הדם, והאומנים היו אלה שהפריחו את העורבים שבחרו לשבת על דקליו של רב יוסף.

נראה שבמקרה של רב יוסף ורבא בר רב חנן הציפורים הפסידו ממש את הגפנים או את הענבים. אין מדובר על הפרעה בשל הקול שלהם או טינוף הפירות, אלא הפסד ממשי של העץ או פירות. ואשר על כן השיח הוא על המרחק שהמזיק צריך להרחיק עצמו או על החובה לקצוץ העץ אם לא עשה כן.<sup>3</sup>

נתמקד בשאלה מה המכנה המשותף לכל אותם מצבים שבהם אין חזקה לנזיקין, ונתמקד בעיקר בסיפור של רב יוסף ומקיזי הדם, ונתאים בין ההלכה הנלמדת מדברי רב יוסף לבין מצבים נוספים שדנו בהם הפוסקים אם יש או אין חזקה לנזיקין.

### א. קוטרא, בית הכיסא ואניני דעת – אין חזקה לנזיקין

רב יוסף טען שהנזק שנגרם לו דומה לקוטרא ולבית הכיסא. מה הסיבה שבקוטרא ובית הכיסא אין חזקת נזיקין? הרמב"ם (הל' שכנים יא, ד) פסק שאין חזקה לנזיקין בארבעה מצבים: [א] עשן, [ב] ריח בית הכיסא והאבק וכיוצא בו, [ג] נדנוד הקרקע [ד] והיזק ראייה:

כל ההרחקות האמורות בפרקים של מעלה אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק הרי זה מחל ואינו יכול לחזור ולהצריכו ולהרחיקו, והוא שיראה ממנו שמחל כגון שסייע עמו מיד או שאמר לו לעשות או שראהו שעשה כצדו בלא הרחקה ושתק ולא הקפיד על זה זכה, שכל המחזיק בנזק זכה בו כמו שביארנו. במה דברים אמורים? כשהחזיק בשאר נזקין חוץ מארבעה מיני נזקין אלו האמורים בפרק זה שהן: [א] העשן [ב] וריח בית הכיסא והאבק וכיוצא בו, [ג] ונדנוד הקרקע

3 דברים דומים לדברי רבנו יונה כתבו כאן גם הרמב"ן, הנימוקי יוסף ועוד. הרא"ש (ב"ב ב, כח) הזכיר גם שרבא בר רב חנן יכול היה להבחין בין המקרה שלו למקרה עם מקיזי הדם, אך לא כתב במה, ור' עקיבא איגר (תוספות, ב"ב ב, יב) העיר על דבריו. לדברינו המקרים אינם דומים, ואין הכרח לומר שרבא בר רב חנן לא הסכים עם רב יוסף בנוגע להרחקת העורבים. ע"ע קובץ שיעורים בבא בתרא אות צג, במה חלקו רב יוסף ורבא בר רב חנן.

שכל אחד מאלו אין לו חזקה. ואפילו שתק הניזק כמה שנים הרי זה חוזר וכופהו להרחיק. [ד] וכן היזק ראייה במקום שצריך מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה כמו שביארנו. ולמה שינו נזקים אלו משאר נזקין? לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק מאלו, וחזקתו שאינו מוחל שהיזקו היזק קבוע. ואם קנו מידו שמחל בנזקים אלו, אינו יכול לחזור בו.

לפי הרמב"ם אלו נזקים ששום אדם אינו יכול לסבול אותם, וגם אם עברה תקופה מסוימת והסובל לא מחה, זכותו למחות מתי שירצה, כי יש לו חזקה שהוא לא מחל על היזק זה, "שהיזקו היזק קבוע".

הרמב"ן (נט ע"א) חידד עוד שהמכנה המשותף לאותם מקרים שבהם "אין חזקה לנזיקין" הוא שמדובר על נזקים לגוף האדם:

קוטרא ובית הכסא לפי שהן נזקין בגוף אין להם חזקה. לא אמרו חזקה בנזקין אלא בנזקי ממון דאמת המים וסיד וסלעים והשנויין עמהם (יז, א) שאין נזקן אלא בכותלו של חברו, אדם מוחל על כותלו אפילו יפיל אותו ממש. אבל קוטרא ובית הכסא שהוא עצמו ניזוק ומצטער בהם אין להם חזקה. וזהו טעמו של רב יוסף (כג, א) בקורקור, שהאסטניסין ואניני הדעת מצטערין ונזקין הן בכך, והוא הדין וכל שכן בהיזק ראייה דנזקי אדם באדם הוא, אי משום עין רעה אי משום לישנא בישא אי משום צניעותא. ועוד מי ידע כמה מטי ליה דלמחול, ועוד דאפילו מחל הניזק כיון דודאי אסור הוא למזיק להזיקו בראיה ולהסתכל בו לדעת ואין אדם יכול ליזהר בכך לעמוד כל היום בעצימת עינים, על כרחנו נאמר לזה סתום חלונך ואל תחטא תדיר. וזהו טעמם של גאונים שדנו ברבוי הדרך אין לו חזקה מפני שהוא צער בגוף, כענין ששנינו (כ, ב) איני יכול לישן מקול הנכנסים והיוצאין דאמר סבור הייתי לקבל ועכשיו איני יכול לקבל כמו שאמר בירושלמי וכתבנא לה בדוכתה לעיל (כג, א).

קוטרא, בית הכיסא, היזק ראייה, קול הנכנסים והיוצאים וכל דבר שגורם צער לגוף - אין להם חזקה. אשר על כן גם אם אדם סבל ולא מחה על סוג הנזק במשך תקופה מסוימת, אך במשך הזמן נמאס לו מהמצב הזה והוא שינה את עמדתו, או שהוא כבר באמת אינו יכול לסבול עוד את המצב הזה (גיל, זקנה, איכות חיים אחרת וכד'), בכל שלב הוא רשאי למחות ולעצור את התופעה. יש ללמוד זאת מדברים שכתב הרמב"ן (ב ע"ב) בשם הרי"ף בנוגע להיזק ראייה:

כח. רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קרן"

אי ס"ד היזק ראייה שמיה היזק לא מהני בה חזקה, דכיון דכל שעתא ושעתא מיתזק ליה הוה ליה כקוטרא ובית הכסא.

כל שעה ושעה הניזק ניזוק וסובל, אך הוא לא חייב לממש בכל שעה את היכולת שלו למחות. אמנם העניין פתוח בפניו למחות ולהפסיק את ההיזק בכל עת. לזה אולי התכוון רבנו יונה שכתב (כג ע"א):

פי' דכיון שהם דברים שאין דרך לסובלם, יש לנו לתלות שלא הוצרך למחות על כך, כי אמר בלבו הכל יודעים שאין אדם עשוי לקבל דמים למחול על נזקיו.

בנוגע לחלק מהמזיקים הללו כתבו הראשונים שמדובר על נזקי ריח או נזקי רעש חריגים ולא מקובלים. כך כתבו תוספות (ד"ה קוטרא):

נראה לר"י דדוקא בקוטרא דכבשן שהוא גדול ומזיק ביותר אין חזקה... ודוקא נמי בית הכסא שלהן שהיה למעלה מן הקרקע והיה מסריח ביותר, אבל בשלנו שהוא מכוסה יש חזקה.

כיון שמדובר בנזקי גוף, יש נזקים שכל בני האדם, ובוודאי רובם הגדול, אינם מסוגלים לסבול - ריח חריף במיוחד, רעש חריג, ויש נזקי גוף נוספים - פיזיים או נפשיים - שאנשים אחרים אינם מסוגלים לסבול, ועל כן אין חזקה למזיק. כך כתב הרמב"ן (כג ע"א) בעקבות דברי ר"ח:

כתב ר"ח ז"ל אסיקנא גרמא בנזקין אסור ואין חזקה בקוטרא תדירא ובית הכסא וכל דדמי להו. ע"כ. גמר לה מדרב יוסף דאלמא כל מילתא דידיעא דלית איניש סביל לה אין לה חזקה.<sup>4</sup>

בכל הנזקים הללו - קוטרא, בית הכיסא, היזק ראייה ונדנוד הקיר - אין מדובר על נזק פיזי בלתי הפיך לגופו או לרכושו של הניזק. המזיק אינו מחסיר משהו מרכושו של הניזק או מגופו. מדובר על נזק שמשמעותו אי נעימות ואי נוחות, מגבלה ביכולת

4 ראשונים הסבירו על פי מה ייקבע מי אגין דעת. בשיטה מקובצת (ב"ב כג ע"א) כתב בשם שיטה לא נודע למי: "ומסתברא לי דלאו כל אדם נאמן לומר כן כיון דאנינא לי דעתאי כקוטרא דמי לי אלא גברא רבה דלא משני ברבוריה. אי נמי דידוע ובריר לן מילתא דלית איניש סבל לה". או גברא רבה או אדם ידוע ומפורסם בעניין זה. האפשרות השנייה, שמדובר באדם שידוע עליו שסובל, מופיעה גם ברשב"א וראשונים נוספים.

השימוש בחפצי הניזק, הטרדה וכד', ובכל עת מי שמרגיש שהוא ניזק יכול לדרוש לעצור זאת.<sup>5</sup>

## ב. "אפיקו לי קורקור... דאנינן דעתאי"

ראשונים פירשו באופנים שונים את השיח שבין רב יוסף לבין אביו בנוגע להרחקת העורבים שבאו בעקבות מקיזי הדם וישבו על הדקלים של רב יוסף.

### 1. רש"י תוספות וראשונים נוספים

רש"י הסביר את דרישת רב יוסף "אפיקו לי קורקור מהכא": "קורקור - עורבים שדומים בצעקתן כקורין קורקור. אפיק לי - כלומר אל יקיזו לי עוד כאן, שעל כן העורבים באין". מה שהפריע לרב יוסף הוא קריאות העורבים, ומאחר שהעורבים באו בעקבות מקיזי הדם, הוא דרש לסלק מהמקום את מקיזי הדם.

רבינו יונה (וראשונים נוספים, בבא בתרא שם) הסבירו שהעורבים היו מציקים גם למקיזי הדם, ולכן הם היו מפריחים אותם ואז העורבים היו מתיישבים על עציו של רב יוסף. בשל כך ברורה דרישתו של רב יוסף לסלק את האומנים.

רש"י לא הסביר במה העורבים "מפסדי תמרי", ומדוע הגמרא ציינה זאת. רש"י כתב שהעורבים צועקים וזה מה שהפריע לרב יוסף שהעיד על עצמו שהוא "אנין דעת", ובהקשר זה בשל צעקות העורבים. מבחינתו זה מטרד שיש להרחיק כמו קוטר ובית הכיסא שאין להם חזקה לנזיקין.

גם תוספות (שם ד"ה כקוטר) בפירושם הראשון כתבו: "והא דקאמר אפיקו קורקור מהכא, משמע דמשום עורבים היה אומר. ודאי אם לא היו עורבים היה סובל אף על גב דאנינא דעתיה". הסבל הוא מהעורבים ולא ממקיזי הדם. אם עורבים לא היו באים, הוא "היה סובל" את העובדה שמקיזים דם סמוך לעצי הדקל שלו, אף שהוא אנין דעת. בפירושם השני כתבו תוספות: "אי נמי העורבים היו אוכלים הדם, ופורחים ומקנחים בפירות". כאן הסבל אינו מצעקותיהם של העורבים, אלא מכך שהעורבים היו אוכלים את הדם שהותירו מקיזי הדם, והיו פורחים ויושבים על העצים ומלכלכים את הפירות. סביר להניח שלא רק את הפירות היו מלכלכים בשאריות דם, אלא גם את העצים עצמם ואולי אף את סביבתם. אמנם אין מדובר על נזק בלתי הפיך לפירות מפני שניתן לשטוף ולרחוץ את הפירות ואף את העצים, אך בכל זאת יש כאן גם נזק ממוני.

5 ראשונים נוספים כתבו שאין הכוונה דוקא לקוטר ובית הכיסא אלא בכל נזק שדומה להם. כך כתבו כאן הריטב"א, הרמב"ן הר"ן ועוד. ראה דוגמאות נוספות: שו"ת הרא"ש כלל צט, ה (הובא בטור חו"מ סוף סי' קנה); שו"ת תשב"ץ, חלק ד טור הראשון שאלה נו, ועוד.

כח. רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קרן"

הדרישה "אפיקו לי קורקור" איננה בשל צעקות העורבים אלא בשל הנזק שנגרם לפירות.

לפי שני הפירושים, רב יוסף ביקש לסלק את מקיזי הדם, כדי שלא יסבול מהעורבים - מצעקותיהם (נזק נפשי) או בשל הלכלוך והכיעור שהם גרמו לפירות.<sup>6</sup> נראה שגם לאחר שישטפו וינקו אותם, הוא לא יהיה מסוגל לאכול מהם וגם לא יהיה מסוגל למוכרם לאחרים, בשל הידיעה שהם היו מטונפים בדם (נזק נפשי וממוני).

## 2. הרמב"ם

הרמב"ם (הל' שכנים יא, ה) כתב (וכך פסק גם בשולחן ערוך חו"מ סימן רמא, לט):

מי שהחזיק לעשות מלאכת דם או נבילות וכיוצא בהן במקומן, ויבואו העורבים וכיוצא בהן בגלל הדם ויאכלו, והרי הן מצרין לחבירו בקולם וצפופם או בדם שברגליהם שהן יושבין על האילנות ומלכלכין פירותיהם. אם היה חבירו קפדן או חולה, שצפופה הזה מזיקו או שפירות שלו נפסדין לו<sup>7</sup> בדם, חייב לבטל אותה המלאכה או ירחיק עד שלא יבא לו היזק מחמתו, שהיזק זה דומה לריח בית הכסא וכיוצא בו שאין לו חזקה.

הרמב"ם כתב את שתי האפשרויות ובאופן דומה לכתוב בדברי רש"י ותוספות. לפי ההסבר של רש"י, וכן לפי ההסבר הראשון של הרמב"ם שהסבל הוא רק בשל קולות העורבים, לא ברור מדוע ציינה הגמרא שהעורבים הפסידו הפירות. כך העיר הלחם משנה (שם) על הרמב"ם:

מי שהחזיק לעשות וכו' הרי הן מצרין לחבירו בקולם וכו' או בדם וכו'. קשה קצת בדברי רבינו ז"ל דכיון דהוא מפרש לדידי דאנינא דעתאי וכו' דהיינו מפני שמטנפין הפירות דהיינו כתירוצא בתרא דתוספות ז"ל מנין לו הא דמצרין בקולם וצפופם ואי משום דקאמר רב יוסף קורקור דמשמע מפני צעקת הקול קאמר הא זה לא היה מספיק אלא אנינות הדעת דהיינו טינוף הפירות?

וי"ל דאנינות הדעת נמי מיקרי שהוא חולה והצפופה מזיקו. ומפני שאפשר לפרש דברי רב יוסף בתרי פירושי דהיינו הציפופה או טינוף, לפיכך כתב

6 הסמ"ע סימן קנה ס"ק פח). הובא גם בנתיבות המשפט (שם חידושים ס"ק ט).

7 הסמ"ע (סימן קנה ס"ק פח) דקדק מלשון הרמב"ם והשולחן ערוך שכתבו: "שפירות שלו נפסדין לו" - "דמתיבת לו" מדוקדק דוקא לו ולכיוצא בו, שהן מפונקין".

הפירוש כדרכו בקצת מקומות הנראה לו דשניהם אמת לענין הדין. אלא שלשון אנינות הדעת אינו מתיישב לענין צפצוף הקול.

נראה להעיר שאדרבה אנינות הדעת מתאימה למי שסובל מהקולות של העורבים.<sup>8</sup> היה מקום לשאול מהי אנינות הדעת בנוגע לטינוף הפירות, הרי אפשר לשטוף ולאכול? אלא שיש להסביר שגם לאחר ששטפו את הפירות מהדם, אותו אנין דעת קשה לו לאכול או אף למכור את הפירות בשל הידיעה שקודם לכן הם טונפו על ידי העורבים בשאריות הדם של ההקזה.<sup>9</sup>

הגר"א (חו"מ סימן קנה ס"ק קיז) הסביר:

ואף על גב דמשום צעקתם לבר היה יכול להוציאן כמ"ש אפיקו קורקור, מ"מ אילולא שמפסידין היה סובל לפנים משורת הדין, כמו שכתבו תוס' בד"ה קוטרא "והא דקאמר כו' היה סובל".

לדבריו יש כאן שני מרכיבים: צעקות העורבים והפסד הפירות. לו הייתה הבעיה רק בשל צעקות העורבים, היה רב יוסף סובל לפנים משורת הדין. אך מאחר שהעורבים הפסידו גם את הפירות, הוא ביקש שיוציאו את מקיזי הדם. המעיין בדברי הרמב"ם יראה שבהקשר לסבל בשל קולות העורבים, לא הזכיר הרמב"ם כלל את הפסד הפירות, ומדוע שינהג לפנים משורת הדין אם הקולות של העורבים מפריעים לו כמו שלאדם רגיל מפריע קוטרא ובית הכיסא?

ניתן לחזק את הסברו זה של הרמב"ם בהשוואה לסיפור של רב יוסף עם רבא בר רב חנן. גם שם הציפורים עפו מעצי הדקל לגפנים, אך רב יוסף לא דרש להוציא את הציפורים. הוא דרש לקצוץ את הדקלים, על אף שאת הפסד בגפנים גרמו הציפורים שהתיישבו על הגפנים. מכאן שבסיפור עם מקיזי הדם, מה שהפריע לו זה קריאות העורבים שישבו על התמרים שלו, שהרי גם אם העורבים טינפו הפירות, ניתן לשטוף ולנקות. בסיפור עם רבא בר רב חנן הדיון היה בשאלה אם רבא הרחיק כראוי, ואם יש הבדל במרחק הנדרש בין סוגי עצים שונים.

8 קריאותיהם צעקותיהם של העורבים לאוכל, מופיעות בפסוקים: "לבני עורב אשר יקראו" (תהלים קמז, ט); "מי יכין לעורב צידו? כי ילדיו אל אל ישועו, יתעו לבלאי אכל" (איוב לח, מא), ועוד. ראה גם גיטין מה ע"א "אתא עורבא וקא קרי ליה".

9 כך משמע מדברי הריטב"א שכתב: "ויש שאין גורסין דאנינא דעתאי דהא לעיל נראה דמשום פסידא דתאלי הוה, וזה אינו דודאי כל שאין בו אלא הפסד ממון ולא צער הגוף חזקה יש לו, אבל הכא היה מצטער באסתניסותו מה שעושים בפירות כדם". ראה באילת השחר, ובשיעורי ר' שמואל כאן אות סב.



### 3. רבינו גרשום

רבינו גרשום (כג ע"א) הסביר כך את המקרה של רב יוסף והאומנים:

אתו אומני. שהיו מקיזין והיו רגילין אנשים הרוצין להקיז באין שם להקיז ואגב שמתקבצין שם עורבים מחמת הדם עולין ומפסידין פירות האילנות. אפיקו לי קורקור מהכא. כלומר הוציאו עורבים הללו שקורין קורקור ומנקרין באילנות כלומר הוציאו האומנין משם ויכלו העורבין ולא יפסידו האילנות. והא אחזיקו להו. האומנין שרגילין להקיז תחת האילנות. לא איתמר עלה. היכא אמרי' אין חזקה לניזקין בקוטרא שאם היה חלון פתוח לביתו של חברו והיה עולה עשן ומזיק לו ודאי אין חזקה לניזקין דהאי נזקא גופא מחמת העשן הוא וכן הכי נמי אם היה בית הכסא סמוך לביתו של חברו והסרחון הולך אין חזקה משום אנינות גופא אבל שאר היזיקות אם החזיק יש חזקה. דמו לי. האי דמא.

ההתכנסות של העורבים היא בשל הדם, אך הנזק הוא ממשי. הם "מפסידין פירות האילן... ומנקרין האילנות... ולא יפסידו האילנות". אך אם מדובר על נזק ממשי, במצב כזה יש חזקה לניזקין. על כן נראה להסביר את דברי רבינו גרשום כך: רב יוסף אמר: "אפיקו להו קורקור מהכא", ובתחילה חשבו שהוא אומר כן בשל הנזק שנגרם מהעורבים לפירות ולעצים עצמם, ואשר על כן היה מקום לקיים דיון אם זה גרמא, וגרמא בנזיקין אסור או מותר, ואם בכל זאת יש חזקה לניזקין או לא, ובאילו מצבים אין חזקה לניזקין. רק בסוף אמר רב יוסף שדרישתו לסלק את העורבים איננה בשל הנזק לפירות או לעצים אלא בשל העובדה שהוא אנין דעת, והנזק מבחינתו הוא כמו קוטרא ובית הכיסא. את דברי רב יוסף בסוף הסיפור פירש רבינו גרשום כך: "הני לדידי דאנינא דעתאי, כי קוטרא ובית הכסא דמו לי", "דמו לי - האי דמא". התרגום הפשוט לדברי רב יוסף הוא: "הני לדידי" - אלו בשבילי, "דאנינא דעתאי" - שאני אנין דעת, "כי קוטרא ובית הכסא דמו לי" - הנזקים שהעורבים עושים דומים מבחינתם לעשן ולבית הכיסא, ולכן אין להם חזקת נזיקין. אולם רבינו גרשום פירש: "דמו לי - האי דמא", הדם הזה. לא דמיון אלא דם. לא הנזק שנגרם לפירות ולעצים אלא הדם, וכנראה כוונתו לדם שיש על הפירות והעצים, וכמו שפירשו תוספות בפירושם השני. יוצא שהשיח בין רב יוסף לבין אביו לא היה באותו מישור. לכאורה היה נכון שרב יוסף ידרוש באופן ברור לסלק את מקיזי הדם, שהרי העורבים באים בעקבותיהם, אך רב יוסף הצביע באופן ברור על העורבים שהם הבעיה. אמנם אביו הבין שהבעיה היא

במקזי הדם, ולכן הוא דן בגדרז נזיקין - גרמא בנזיקין, חזקה לנזיקין, שאלו הן פעולות שתלויות במעשי בני אדם. רב יוסף בסוף דבריו הסביר שמה שמפריע לו בהיותו אנין דעת היא התוצאה - הדם שהעורבים מלכלכים ומטנפים את הפירות, ולכן דרישתו היא סילוק העורבים ולא סילוק מקזי הדם.

#### 4. הרב משה פיינשטיין

הרב משה פיינשטיין (שו"ת איגרות משה, חו"מ חלק ב, יח) נשאל בנוגע לטענת אברכים בבית מדרש שטענו שאינם יכולים לסבול את העשן של חבריהם המעשנים סיגריות ושיש להם צער גדול וכאב ראש והדבר מזיק לבריאותם ואולי מקצר גם את החיים, כי הדבר ידוע שעשן הסיגריות מזיק גם למי שנמצא בחברת מעשנים. הרב פיינשטיין השיב שגם אם אין סכנה בעישון אלא שקשה לאחרים לסבול את הריח, זו טענה טובה. את דבריו הוא ביסס בין היתר גם על המסופר בסוגייתנו על רב יוסף.<sup>10</sup> הוא ציין את שני הפירושים שבדברי הרמב"ם ובתחילה פירש ש"אף אם נימא דרב יוסף לא היה אוכלם כלל להפירות כשראה וידע דהיה עליהם דם והיו נפסדין לו הפירות, ולא היה ראה שבשביל איזה צער בעלמא להיחיד נמי אסור, הרי איכא ראה ממא שבשביל צער שמיעת הצפצוף דודאי הוא רק קפידא בעלמא ואסור". אך בהמשך כתב הרב פיינשטיין:

אבל בעצם אין לומר דהיה זה משום שלא אכל רב יוסף את הפירות, דאם כן מאי טעמא לא מועיל חזקה, דהא כשאינו אוכל הפירות לא סבל שום צער מצד אנינות דעתיה שיהיה שייך לומר דאף שסבל עד עתה לא יכול לסבול יותר כמו בקוטרא ובית הכסא דהא הוא רק הפסד ממון, או גם הפסד ממון ליכא דמוכרן לאחרים ושייך על זה חזקה? אלא מוכרחין לפרש דסבל ואכלם משום שלא רצה ואולי לא היה יכול למכור הפירות, ולכן אמר שפיר דליכא חזקה לסבילת הצער דנגד אנינות דעתו כדפירשתי.

אין הכרח להסביר שרב יוסף אכל מהפירות הללו והצטער. ייתכן שמדובר שהיו שם הרבה עצי דקל ורב יוסף לא יכול היה ממילא לאכול את כל הפירות. כאמור לעיל, יש להסביר שגם לאחר ששטפו את הפירות מהדם, היה קשה לרב יוסף לאכול או אף למכור את הפירות בשל הידיעה שקודם לכן הם טונפו על ידי העורבים בשאריות הדם של ההקזה.

10 תשובה דומה בנוגע לאיסור עישון במקומות ציבוריים המבוססת אף היא על סוגייתנו, כתב הרב אליעזר וולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, חלק טו סימן לט.

### ג. "כל מי שנודע ומוחזק שאינו יכול לסבול נזק... כי הא דרב יוסף"

כאמור, דבריו של רב יוסף הם דוגמה למקרים אחרים. בשולחן ערוך (ח"מ סימן קנו, ב) פסק את דברי המשנה לעיל (כא ע"ב):

חנות שבחצר, יכולים השכנים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסים והיוצאים, אלא עושה מלאכתו בחנותו ומוכר לשוק. אבל אינם יכולים למחות בידו ולומר: אין אנו יכולים לישן מקול הפטיש או מקול הריחים, מאחר שכבר החזיק לעשות כן ולא מיחו בידו.

על דברי השולחן ערוך הוסיף הרמ"א (וכך כתב הרמ"א גם בחו"מ סימן קנה, טו):

ודוקא בני אדם בריאים, אבל אם הם חולים והקול מזיק להם, יכולים למחות (ריב"ש סימן קצ"ו).

להלן דברי הריב"ש שציין הרמ"א:

ראיתי טענות ראובן וטענות שמעון, והוא מבואר שהדין עם ראובן בכל טענותיו. [א] כי הטענה הראשונה שטען שמחמת ההכאות שמכים באריגתם מתנדנד הכותל טענה היא וראוי לשמעון להרחיק היזקו... כל שכן ששמעון זה לא החזיק שתמיד היה ראובן מוחה בו ומבקש ממנו להסיר הנזק ההוא. [2] וכן הטענה השנית שטען ראובן מפני שמזיק ליין שבאוצרו אם אמת הדבר כמו שהוא אומר שהקול והנדנוד מזיק ליין ההוא חייב שמעון לסלק היזקו. [3] וכן הטענה השלישית שטען ראובן מפני חולי אשתו שמזיק לה בראשה, גם זו טענה גדולה. ואף על פי ששנינו במשנה (שם) אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הפטיש ומקול הריחים ואפילו בחנות שבחצר, כל שכן בזה שהוא בחצר אחרת, זהו בשאר בני אדם הבריאים. אבל כיון שהאשה זו מוחזקת בחולה אין לך גירי גדול מזה, והוה ליה כקוטרא ובית הכסא וכדאמר רב יוסף (כג) הני לדידי כקוטרא ובית הכסא דמו לי. ואם במה שאדם קץ מחמת שהוא מאניני הדעת הוה לדידי' כקוטרא ובית הכסא, כל שכן במה שמזיקו בגופו מחמת שהוא חולה או חלוש המזג.<sup>11</sup>

11 גם הגר"א (שם ס"ק יא) ציין את המסופר על רב יוסף כמקור לדברי הרמ"א. וכן בגר"א סימן קנה ס"ק מד.

מה שנוגע לענייננו הוא הטענה השלישית. הריב"ש למד קל וחומר מדברי רב יוסף. רב יוסף לא הוגדר כחולה אלא כאנין דעת, ובכל זאת דרש לסלק העורבים, ובוודאי שכך יכול לדרוש אדם חולה.

הריב"ש ציין לדברי הרשב"א (כג ע"א) שהמעשה עם רב יוסף הוא רק דוגמה:

מיהא שמעינן דכל מי שנודע ומוחזק שאינו יכול לסבול נזק אחד ידוע מן הנזקים שהנפש קצה בהם אין לו חזקה כי הא דרב יוסף. דאע"פ ששאר בני אדם אין נמאסין בו כל כך, כיון שהוא מוחזק ונודע שאין דעתו סובלתו אין מחזיקין עליו בכך. ולא אמרו קוטרא ובית הכסא אלא מפני שהן נזקין ידועין אצל הכל. וכן כתב ר"ח ז"ל ואסיקנא גרמא בניזקין אסור ואין חזקה בקוטרא תדירה ובית הכסא וכל דדמי להו.

בנתיבות המשפט (ביאורים סימן קנה ס"ק כ) הסביר מדוע אין חזקה לנזיקין כמו קוטרא ובית הכיסא:

הטעם לזה, דקוטרא ובית הכסא מחדש בכל יום נזק חדש כמו כותשי הריפות דסעיף ט"ו, והכי נמי העשן הוא מחדש תמיד וכן בבית הכסא.

בנוגע לחולים, על פי דברי הריב"ש, הסביר בנתיבות המשפט (חידושים סימן קנו ס"ק ז):

ונראה, דאפילו היה בריא ואח"כ נחלה דלא מהני חזקה, חולה ודאי דדמי לקוטרא ובית הכסא.

כאמור לעיל, ההגדרה שנזקים אלו נחשבים כנזק שהוא חדש בכל יום, הופיעה כבר בתשובת הרי"ף שהזכיר הרמב"ן. גם הנתיבות הסביר שקוטרא ובית הכיסא הם נזקים שמתחדשים בכל יום, ולכן תמיד יכול לטעון נגדם, ולעולם אין להם חזקה. הדבר תלוי בניזק מתי או באיזה שלב הוא יאמר שאינו יכול לסבול עוד. לכן גם אם היה בריא ואחר כך חלה, יכול לטעון כנגד הנזק.

על פי דברי הריב"ש ודברי הנתיבות בעקבותיו, נראה להסביר כך את המקרה של רב יוסף ומקומו הדם. בגמרא לא כתוב באופן ברור מה בדיוק קרה שם:

רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי, דהוו אתו אומני ויתבי תותייהו, ואתו עורבי אכלי דמא וסלקי אבי תאלי, ומפסדי תמרי.

נראה שלרב יוסף היו עצי דקל בחצר, ובשלב מסוים באו אומנים ליד החצר וקבעו אותו כמקום להקזת דם, ובעקבות כך באו העורבים שקראו קולות וישבו על עצי הדקל

כח. רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קרן"

והפסידו את התמרים. ייתכן שכך היה במשך תקופה מסוימת, ויכול להיות שבתחילה זה לא הפריע לרב יוסף, או שבתחילה התופעה הייתה מזערית ולכן רב יוסף לא מחה. אך לאט לאט התופעה התרחבה, ובשלב מסוים רב יוסף כבר לא היה יכול לסבול ולכן אמר "אפיקו לי קורקור". גם אם ההתנהלות הזאת נמשכה תקופה מסוימת, מאחר שמדובר באדם אנין דעת שניסה לסבול זאת למשך זמן מה, מותר לו לשנות את דעתו ולעצור את התופעה שהוא סובל ממנה. כך גם בנוגע לאדם שנעשה חולה. אין זה אומר שמיד עם היותו חולה הוא מחה נגד הרעש. ייתכן שהוא ניסה לסבול בכל זאת, וייתכן גם שאי היכולת לסבול נבעה מהתגברות המחלה. מכיון שכל יום זה נזק חרש, מותר לניזק בכל שלב למחות. הניזק החריג, אנין הדעת או החולה, הוא זה שקובע אם לממש את ההלכה "אין חזקה לנזיקין".

נראה שדברי הרמב"ם שהובאו לעיל מסייעים לדברי הנתיבות. כאמור הרמב"ם (הל' שכנים יא, ד) כתב:

...ארבעה מיני נזקין אלו האמורים בפרק זה שהן עשן וריח בית הכסא והאבק וכיוצא בו ונדנוד הקרקע שכל אחד מאלו אין לו חזקה, ואפילו שתק הניזק כמה שנים, הרי זה חוזר וכופהו להרחיק. וכן היזק ראייה במקום שצריך מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה כמו שביארנו. ולמה שינו נזקים אלו משאר נזקין? לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק מאלו, וחזקתו שאינו מוחל שהיזקו היזק קבוע.

הנתיבות יסביר שאין דעתו של כל אדם סובלת נזקים אלו, אלא הניזק רשאי להחליט מתי קצה נפשו ואין הוא מוכן לסבול מכאן ואילך את הרעש, העשן, או את הראייה של השכן. אין זה משנה מה גרם לו לשנות את החלטתו - אם מפני שהזדקן, מפני שהוא חולה, או מפני שסתם נמאס לו לשמוע את הרעש או להריח את הריח, או ששכנו רואה מה הוא עושה בחצרו. כך גם חולה ואנין דעת, בכל שלב הם יכולים לעצור התופעה שמפריעה רק להם ומטרידה רק אותם.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש (בבא בתרא סימן יג ס"ק יא), כתב כך:

בית יוסף סימן קנה הביא תשובת הריב"ש דהא דתנן ש"אינו יכול לומר איני יכול לישן מפני הפטיש ומקול הריחיים", זהו דוקא באנשים בריאים, אבל החולה יכול לעכב, כדאמר רב יוסף "הני לדידי כקוטרא ובית הכסא דמו לי". ולכאורה אין ראייה מהא דרב יוסף, דהתם חשיב היזק לכולי עלמא. אלא לכולי עלמא מהני חזקה, ולרב יוסף לא מהני חזקה דלדידיה כקוטרא דמי וקים לן

דלא מחיל ולא מכר. אבל דבר שאינו נזק לכל העולם אלא לחולה שפיר י"ל דעל הניזק להרחיק עצמו וילך החולה לדירה אחרת. ...ונראה דמודה ריב"ש דאם אומנתו בפטיש או ריחיים, ואחר כך אירע חולה בשכנו, שאינו כופהו להפסיק אומנתו וריחיים שלו. אלא אם בא לעשות והחולה מעכב עליו, הדין עם החולה. ...והא דחולה יכול לעכב יש לומר דכן הוא שורש נזקי שכנים דהראשון עושה כל מה שירצה, ועל השני שלא להזיקו, וכמו דהעושה אוצר מעכב על חברו לעשות נחתום וצבעין, הכא נמי עושה ביתו בית חולים ועל חברו שלא לעשות אומנות של פטיש וכיוצא בזה. ...נראה דאין עיקר דברי ריב"ש אלא בעושה דבר שאינו עיקר דירה כמו בעושה אריגה וכיו"ב שאין זה מצוי בכל אדם ולא ברוב בני אדם. אבל אם עושה דברים שרוב בני אדם עושין ולפעמים תשמישן ודיבורן משמיע קול שמפריע את החולה, אינו יכול למחות אף אם החולה קדם, ורשאי אדם לבנות בית אצל חברו ולהכניס את העוללים והיונקים שצועקים כלילה ואין החולה יכול לעכב עליו דהרי אינו חייב לצאת מדירתו.

החזון איש הבחין בין המקרה בשאלה שנשאל הריב"ש לבין המקרה של רב יוסף. לדבריו: "התם חשיב היזק לכולי עלמא אלא לכולי עלמא מהני חזקה, ולרב יוסף לא מהני חזקה לדדידיה כקוטרא דמי וקים לן דלא מחיל ולא מכר". זאת לעומת המקרה של החולה: "אבל דבר שאינו נזק לכל העולם אלא לחולה שפיר י"ל דעל הניזק להרחיק עצמו וילך החולה לדירה אחרת".

לכאורה ההבחנה של החזון איש אינה מובנת. אכן קוטרא ובית הכיסא הם נזק לכל בני האדם, וכאמור בכל שלב מי שסובל מהרעש והריח יכול למחות. אך קולות של עורבים או טינוף פירות אינם נחשבים כלל לנזק אצל בני אדם. רק מי שהוא אנין דעת כמו רב יוסף חש בזה כנזק, ולכן גם במצב כזה שמתברר שיש אנין דעת שסובל מזה אין חזקה בנזיקין, ועל המזיק להרחיק עצמו. אותו דבר במקרה של החולה. לאנשים אחרים הרעש מהאריגה אינו נחשב נזק, אך לאיש החולה הרעש נחשב נזק, ולכן התקבלו טענותיו ודרישותיו של הניזק. החזון איש הבין כך את דברי הריב"ש:

...ונראה דמודה ריב"ש דאם אומנתו בפטיש או ריחיים, ואחר כך אירע חולה בשכנו, שאינו כופהו להפסיק אומנתו וריחיים שלו. אלא אם בא לעשות והחולה מעכב עליו, הדין עם החולה.

כח. רב יוסף: "אפיקו לי קורקור", "זיל קרן"

לפי החזון איש אם פעולת הרעש קדמה ורק אחר כך נהיה השכן חולה, אין החולה יכול למחות כי כבר הייתה חזקת נזיקין, ובעצם עד עתה היא לא הזיקה לאיש. רק במקרה שהשכן כבר חולה, הוא יכול למנוע מהאחר לעשות רעש.

נראה להציע שהחזון איש כתב דברים אלו מפני שהוא הבין אחרת את המסופר עם רב יוסף. לפיו, התגובה של רב יוסף הייתה מיידית. העצים קדמו לאומנים, ובאופן טבעי לוקח זמן עד שעצים נותנים פירות. אך מיד כשהחלה התופעה - כשמקיזי הדם קבעו את מקומם ליד עצי הדקל של רב יוסף, ונאספו העורכים וצעקו או טינפו הפירות, מיד מחה רב יוסף וטען "אפיקו לי קורקור". ועל כן הסיק החזון איש שלדעת הריב"ש אם המזיק קדם ורק אחר מחה החולה או אנין הדעת, אין הוא יכול למחות, כי במצב כזה כבר "יש חזקה לנזיקין". אך אם החולה או אנין הדעת מחה מיד, אזי יכול לעכב על המזיק.

## סיכום

"אין חזקה לנזיקין" במזיקים שהם גורמים לטרדה ואי נוחות לגופו של הניזק, כמו רעש חריג, ריח חריף, היזק ראייה וכד'. אל הנזקים שרוב בני האדם סובלים מהם, אך יש שמוותרים ומתרגלים לזה, אך מותר לכל אדם למחות ולהפסיק זאת בכל שלב שירצה. זה נזק קבוע ותמידי שמתחדש כל העת.

יש מצבים לא נוחים ולא נעימים ואף מטרידים ומצייקים באופן חריג ויוצא דופן, אבל לרוב בני אדם הם אינם מפריעים. במקרים כאלה הדין הוא "יש חזקה לנזיקין". אך אם יתברר שיש מי שהוא אנין דעת או חולה, והמצבים הללו אינם נוחים לו, גם במצבים אלו למדנו מרב יוסף שעל המזיק להרחיק עצמו. מבחינתו של הניזק, מאחר שגופו סובל מאותם מצבים חריגים ומיוחדים, זה כמו אותם נזקים שרוב בני אדם סובלים מהם. גם כאן הניזק הוא שקובע מתי למחות ולהפסיק את ההיתכנות של הנזק.